

Imenoslovec Dušan Čop – devetdesetletnik

J E Z I K O S L O V N I Z A P I S K I 18 • 2012 •

Cobiss: 1.04

Romanist, germanist in imenoslovec dr. Dušan Čop je tik pred vstopom v lansko jesen praznoval visok življenjski jubilej. Rojen je bil na Spodnjih Gorjah pri Bledu 14. septembra 1921. Diplomiral je leta 1948 iz angleškega jezika in romanistike na Filozofski fakulteti v Ljubljani, kjer je v letih 1960–1986 predaval specialno metodiko pouka germanskih in romanskih jezikov. Pred tem je v letih 1945–1957 na gimnaziji Jesenice poučeval angleški, francoski in latinski jezik, v letih 1957–1971 pa na različnih ljubljanskih gimnazijah angleški, francoski in nemški jezik.

Svoje raziskovalne darove je posvetil slovenskemu imenoslovju. Predmet njegovega znanstvenega zanimanja so bila in ostajajo gorska, vodna, krajevna, ledinska in hišna imena, pa tudi priimki slovenskega alpskega območja na Gorenjskem in Koroškem. V svojem znanstvenem delu je dejavno uporabljal metodo terenskega dialektološkega dela ob opiranju na stare pisane vire in načela primerjalnega jezikoslovja. Leta 1983 je dokončal doktorsko disertacijo *Imenoslovje zgornjesavskih dolin*, ki jo je uspešno zagovarjal maja 1985 na Filozofski fakulteti v Ljubljani pri akademiku Francetu Bezljaju.

V eni svojih prvih imenoslovnih objav, *Quousque tandem?* (Jezik in slovstvo 1965), je profesor Čop na primeru cele vrste zemljepisnih imen polemiziral z diletantskimi imenoslovci, ki ne upoštevajo jezikoslovnih zakonitosti in zgodovinskih zapisov, ampak na podlagi glasovnih podobnosti prihajajo do popolnoma nemogočih razlag. Tu je prišlo do izraza tudi Čopovo brezkompromisno nasprotovanje

različnim avtohtonističnim (keltološkim, venetološkim in drugim) teorijam in razlagam, ki jih med Slovenci srečujemo že od 19. stoletja dalje in so s slovensko osamosvojitvijo doživele nov, dotlej nesluten razmah in družbeni vpliv. V istem prispevku je opozoril tudi na številne napake pri pisanju slovenskih zemljepisnih imen na avstrijskem Koroškem, ki so se pojavljale zlasti na zemljevidih, pogoste pa so bile tudi v publicističnih besedilih.

V treh številkah Onomastice Jugoslavice, glasila Medakademskega odbora za onomastiko SFRJ pri Jugoslovanski akademiji znanosti in umetnosti, in v zborniku referatov s četrte jugoslovanske onomastične konference (bila je v Portorožu leta 1981) je v letih 1975–1981 objavil pet imenoslovnih razprav, v katerih je razkril poglobitve teme, predvsem pa metodo svojega imenoslovnega raziskovalnega dela. Najprej je na primeru slovenskih krajevnih imen in priimkov na Koroškem opozoril na posebnosti, ki se pojavljajo pri jezikih v stiku, potem pa je na podlagi terenskih narečnih raziskav in arhivskih listin, od urbarjev do matičnih knjig ter katastrskih in geodetskih zemljevidov, sistematično raziskal zemljepisna in hišna imena na Zgornjem Gorenjskem. Na podlagi disertacije je v letih 1987–2007 prispeval več znanstvenih objav v lokalnih zbornikih (v Bohinju, Radovljici, na Jesenicah, v Kropi, Žirovnici, na Bledu in v Begunjah), morda najodmevnejša pa je bila razprava o romansko-germanskih jezikovnih vplivih na Zgornjem Gorenjskem, ki je izšla v zborniku predavanj XXIII. seminarja za slovenski jezik, literaturo in kulturo na Filozofski fakulteti leta 1987. V avstrijski reviji Österreichische Namenforschung je leta 1998 izšla njegova razprava o romanskem vplivu na imenoslovje severozahodne Slovenije. Za enciklopedijo Słowiańska onomastyka, ki je v dveh zvezkih izšla na Poljskem v letih 2002–2003, je prispeval izčrpen pregled spoznanj o slovenskih gorskih, ledinskih in vodnih imenih. (Slovenski javnosti so vsi slovenski prispevki iz te pomembne publikacije postali dostopnejši leta 2002 s posebno številko Jezikoslovnih zapiskov pod skupnim naslovom Slovensko imenoslovje.)

Dušan Čop je širši javnosti postal znan tudi kot avtor več poljudnoznanstvenih besedil o metodoloških vprašanjih imenoslovja, ki so izšle v revijah Jezik in slovstvo, Prostor in čas in Skaleras. Za jezikovni priročnik Slovenska krajevna imena (1985) je prispeval jezikovno obdelano gradivo (onaglašena imena, roditeljske in mestniške oblike, pridevniške in stanovniške izpeljanke, morebitne drugačne lokalne oblike) za vsa krajevna imena v nekdanjih občinah Jesenice in Radovljica. Primerjava s prvo knjigo Krajevnega leksikona Slovenije (iz leta 1968) pokaže, kako pomembno je, da o imenskih oblikah na terenu sprašuje jezikoslovec imenoslovec, saj sicer prihaja izpraševalec pogosto do pomanjkljivih ali celo napačnih podatkov.

Dr. Čop v svojih razpravah zagovarja mišljenje, da je treba pri zapisovanju zemljepisnih imen izhajati iz žive rabe in jih poknjiževati samo na glasoslovni ravni. Pri obravnavi zemljepisnih imen na avstrijskem Koroškem je večkrat pokazal, kako pomembno je pri etimologizaciji poznavanje narečnih posebnosti, in ovrget kar nekaj razlag vidnega koroškega jezikoslovca Eberharda Kranzmayerja. Podobno, le še z večjo natančnostjo in z izvrstnim poznavanjem gorenjskih narečnih pojavov, je prikazal tvorbo zemljepisnih imen na Gorenjskem. V uvodu k svoji žal neobjavljeni disertaciji pravi, da je vsako ime raziskal do podrobnosti na kraju samem in vsakega od krajev na obravnavanem območju večkrat obiskal. Pri tem je

zbiral tudi rastlinska imena, imena orodij, hišnih delov in občnoimensko besedje nasploh. V članku O rastlinskih imenih na Gorenjskem je Čop izrazil mnenje, da je prav izjemna raznolikost ljudskih imen rastlin »dokaz, kako bogat je besedni zaklad naših narečij«, in pristavil, »da bi morali biti naši jezikoslovci v tesnejšem stiku z ljudmi« (Jezik in slovstvo, 1997/98). O Čopovem tesnem stiku z ljudmi priča v njegovi disertaciji obširen seznam domačinov, brez katerih bi bilo delo »le blede senca tistega, kar zdaj predstavlja«. Na njem se je znašlo nad sto devetdeset oseb iz okrog stotih krajev v zgornjesavskih dolinah. Obsežno jezikovno gradivo, ki ga je dr. Čop zbral med svojim terenskim delom in ga v disertaciji še ni pritegnil, bo z leti še bolj pridobilo na vrednosti, saj število dobrih poznavalcev lokalnih govorov naglo kopni.

Glede na to, da z gradivom in interpretacijami izredno bogata Čopova disertacija Imenoslovje zgornjesavskih dolin ni dosegljiva širši javnosti, se nam zdi prav, da jo ob tej priložnosti vsaj na kratko predstavimo. Za lakoničnimi naslovi poglavij (Uvod in metoda dela, Vokalizem, Konzonzantizem, Zlog, Sufiksacija in besedotvorje, Posebnosti v oblikoslovju, Posebnosti v sintaksi, Seznam informatorjev, virov in literature) se na 146 straneh besedila skriva pravicato malo veselje gorenjskega narečnega občno- in lastnoimenskega besedja.

Ime planote *Mežakla*, narečno *Məžākwa*, je Čop etimologiziral iz apelativa *məžək* 'mlad ali nedorasel medved', prim. priimek *Mežek*. Na podlagi analize lokalnih govorov je ugotovil, da se je v imenu vsebovano priponsko obrazilo *-lja* na širšem območju okrog Mežakle pogosto razvilo v *-la*, kar je po gorenjskem švapanju dalo *Mežakwa* namesto pričakovanega *Mežakla*, podobno kot *žēmwa* (nem. *Semmel*) namesto *žemla* (prim. priimek *Žemva*). Velike spremembe je povzročila monoftongizacija, prim. hišno ime *Kondēšt* iz *Kleindienst*, *Ponâuc* iz *Planjavec* (Gorica in Ribno), hišno ime *Č(e)bôr* iz *Čebular* (Mojstrana), gorsko ime *Kôfće* iz *Klopce*, gorsko ime *Prísank*, narečno starejše *Prísaunk* iz **Prisolnik*, toponim *Húšica*, narečno *Húšca* iz **Hujšica* k toponimu *Hudo*.

Druga psl. palatalizacija (*k, g, h > c, z, s*) se kaže v ledinskem imenu *Ů tōch* (Bohinjska Bistrica) 'v otokih', v ledinskem imenu *na Brwôzəh* (Dovje) 'na brlogih', gorenjska (sekundarna) palatalizacija pa v gorskem imenu *Rodīnšč vřh* (Rodine), vodnem imenu *Čikla* (Koroška Bela) 'kiklja', gorskem imenu *na Šarôč péč* (Bohinjska Bela), *Šiška* (del Nemilj) 'hiška'. Značilnost zgornjegorenjskih govorov je spirantizacija labialov, velarov in dentalov, npr. *rob > rôf*, *zob > zôf*, *hrib > hrîf*. Manj znan pojav je razvoj pripornika *f > h*, prim. gorsko ime *Hwânčnek* (Selo pri Bledu) 'flančnik' (iz nem. *Pflanze*), hišno ime *Hlëp*, pr. *Hlipo* (Stara Fužina) 'Filip'. Temu nasproten pojav je razvoj *h > f*, prim. *fřmónka < harmonika*, *ôfct < ohcet*.

Švapanje je značilno za večino zgornjegorenjskih in koroških govorov, ne poznajo ga le v Kropi in dveh bohinjskih vaseh – na Ravnah in na Bohinjski Bistrici. Kot nasprotje razvoju *l > ŷ* se na celotnem obravnavanem območju pojavlja *-l-* namesto etimološkega *-v-* (*ŷ*) pred samoglasniki in v izglasju, prim. *na Trgwále* 'na Triglavu', priimek *Žerjâl < Žerjav*. Zaradi švapanja se *-l-* v položaju pred samoglasniki *u, o, ə* in *a* zlije z njimi in izpade, prim. gorsko ime *Uskôŷunca* 'luskovnica', narečni toponim *Máka* (< *Mwaka*) za *Mlaka* (občina Radovljica), narečni toponim *Dôsouče* za *Doslovče* (< **Vidoslaviče*), vodno ime *Gović* (< *ŷ Gwović* 'v Glavici').

Čop je osvetlil gorenjsko epentezo soglasnikov *r, j, g, d, n*, prim. narečni toponim *Fřžina* (= Spodnja Radovna), gorsko ime *Střdĕn břd* (Krnica) < *Studeno brdo, gorsko ime *Ŏjstra pĕč* (Kamna Gorica), vodno ime *Cŭrgla* (Rovte nad Podnartom) < *Curlja, vodno ime *Bezďĕna* (Nomenj) < *Bezena (bez, bezeg), vodno ime *Ptŏnc* (Srednja vas v Bohinju) < *v potocĕ in priimek *Mencinger* < nem. *Metzinger*. Proteza soglasnikov *u (w), j, g* se kaže med drugim v gorskem imenu *Vřlĭče* (Begunjščica, Podnart) < *orlič, v ledinskem imenu *Jĕbŏnce* (Rateče) < nem. *Eben* in v ledinskem imenu *Gŭlca* (Mojstrana) < *ulica.

Izpad soglasnikov *r, g* je izpričan v ledinskem imenu *Pĕrasle* (Pokljuka) < *Prerasle, v lastnem imenu *Ŭbŏka kŏnta* (Voje) < *Globoka konta.

Zelo pogost pojav v gorenjskih govorih je metateza. Čop navaja ime rovta Čomorâdnek (pod Stolom) < čomorâd 'močerad', toponim *Kupljĕnik* z zgodovinskimi zapisi *Puklenik*, *Poklenik* (iz let 1431 in 1511). Ime Čop izvaja iz trpnega deležnika *kupljen* in navaja krajevno izročilo, da je bil svet, na katerem stoji vas, kupljen od selške srenje (Selo pri Bledu). Narečno se kraj danes imenuje tudi *Klpĕnk* (metateza *-pl- > -lp-*) in celo *Klpĕnk* z epentetičnim *-l-*, le na Bohinjski Beli na *Kaplĕnkā*.

V besedotvornem pogledu pritegnejo pozornost nekatere zloženke, npr. ledinsko ime *Sřpolje* (Bohinjska Bistrica) < *sredi polje, predložna imena, npr. ime gozda *Mĕwade* (Zasip) < *med vode, množinsko ledinsko ime *Obwāscā* (Breznica) < *v Blataca.

Ena od oblikoslovnih posebnosti obravnavanega območja je nevtralizacija spola v množini (izguba moškega in ženskega spola v korist srednjega), npr. »tĭste skāla« (Moste), »ta nŏve hĭša« (Rodine), gorsko ime *Jesenĭške rŏta* (Jesenice), ledinsko ime *Māle Dĕwa* (Begunje), narečno *Garjŭša* za toponim *Gorjuše* (Češnjica v Bohinju) in ledinsko ime *Lĕpe kopiša* (Pokljuka).

Značilna je raba predloga *raz* v pomenu 'iz, od', vendar v skrajšani obliki »s, z«, npr. z *Dŏuje* 'iz Dovjega', in raba predloga *za* v pomenu 'na, v, do', tako krajevno kot časovno, npr. »grem za Močĭŭ«, ne *na* Močĭŭ (Gorje), »za Žřjāŭca« v pomenu 'do Žerjavca' (Podkoren).

Zanimivi arhaizmi so se ohranili v ledinskih imenih, npr. *na Sebĕbrje* v Poljšici pri Podnartu (iz antroponima *Sebebor), in v hišnih imenih, npr. *prř Svetŏgeř* v Hlebcah (iz antroponima *Svetogoj).

Čop nam je sporočil tudi izjemno zanimiv leksikalni prežitek, ki se je na Gorenjskem ohranil vse do prve svetovne vojne, ko je tam še bilo mogoče slišati v očenašu: »... in ne vpelji nas v *nāpast!*« (Imenoslovje Bleda skozi zgodovino, Bled 1000 let: Blejski zbornik 2004, str. 230). Besedo *napast* sicer najdemo v pomenu 'nesreča' že pri Trubarju, v pomenu 'skušnjava' pa jo poznata tako Gutsman kot Vodnik, toda njena uporaba v očenašu doslej v slovenskih virih menda še ni bila izpričana. Znano je tudi geslo *Bog obvari napasti* (*Wog owarj Napastj*) ljubljanskega viteza Viljema Praunspergerja, izpisano na upodobitvi dvoboja iz leta 1544 in objavljeno v Turnirski knjigi Gašperja Lambergerja (objava Dušana Kosa iz leta 1997), vendar v tem primeru ni povsem nedvoumno, v katerem pomenu je beseda uporabljena.

Aktivno znanje tujih jezikov je za profesorja Čopa vrednota sama po sebi, zato je bil v življenju resnično poklican, da to znanje posreduje dijakom in študentom, pri dialektološko-onomastičnih raziskavah pa mu je še kako koristilo. Sam v

času svojega študija profesorja Čopa še nisem poznal; imel sem ga priložnost dvakrat ali trikrat poslušati kot predavatelja v Lingvističnem krožku Filozofske fakultete, tu in tam pa sva se ob naključnih srečanjih zapletla v sproščen pogovor, seveda na temo lastnih imen. Njegovi iskrivi predavateljski nastopi so bili presenetljivo dinamični in so minili kot v transu: jezikovne podatke je stresal iz rokava, z žarom in včasih z nekim hudomušnim pridihom razkrival skrivnosti narečnih glasovnih razvojev gorenjskih zemljepisnih imen in se posrečeno jezil nad diletantskimi razlagalci. Želimo mu, da ga bogastvo jezikov, ki jih obvlada, in morje lastnih imen, v katerem suvereno plava, še dolgo miselno zaposlujeta, vedrita in spodbujata.

Silvo Torkar

Foto Miran Hladnik